

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

SAMTIDEN

VECKOSKRIFT

FÖR

POLITIK OCH LITTERATUR

UTGIFVEN AF

C. F. BERGSTEDT.

N° 30.

Lördagen den 25 Juli

1874.

Charles Sumner.

En nordamerikansk statsman.

För några få månader slocknade ett lif som mer än de flesta kan sägas återgifva sitt fäderneslands historia, under de tre årtionden han såsom offentlig person delat och till ingen obetydlig grad ledt dess öden. Charles Sumner afled den 12 mars detta år i Washington, sedan han efter en längre frånvaro i Europa återtagit sin plats såsom senator för Massachusetts. Hans namn var nära förbundet med det stora borgerliga kriget och slafemancipationen, liksom, ehuru i ringare grad med tvisterna mellan Nordamerika och England rörande Alabama-affären. Han var för öfrigt en typ för det slags män i unionen som nu börja blifva sällsynta, personer som med den stora frihetstidens traditioner förena en förtrolig bekantskap med och en varm tillgifvenhet för den europeiska samhällsutvecklingen, just en motsats mot hvad man efter den allmänna föreställningen förstår med en yankee. En hastig teckning af denna mans historia skall sätta oss i tillfälle att kasta en återblick på de förnämsta tilldragelserna under de trettio sista åren af Förenta Staternas historia.

Charles Sumner föddes i Boston den 6 januari 1811; hans fader hade varit sheriff i Massachusetts' hufvudstad, hans moder var en rik farmers dotter från Hanover, och hans farfar major Sumner hade tjent i revolutionsarmén under Washington. Han ledde sålunda sitt ursprung från den gamle äkta en-

gelska stammen, och han tillbragte sin barn-
dom i den stad der det forna hemlandets
traditioner starkast bibehållit sig. Det blå-
ser en engelskt klassisk vind i denna stad,
som för sin lärdoms skull blifvit kallad det
nya Athen. Här grundlade Sumner sina
omfattande klassiska studier och började der-
efter under den berömda domaren Story's
ledning sin lysande juridiska bana. Redan
som ung student skref han i Boston's *Quar-
terly Review of Jurisprudence* artiklar
som väckte uppmärksamhet, derpå praktise-
rade han någon tid hos en advokat i Boston
och tillbragte sedan en vinter i Washington
för att göra sig hemmastadd med procedu-
ren vid unionens högsta domstol, under hvil-
ken tid Marshall, som då var *chiefjustice*
bemötte honom med en särdeles vänlighet.
Under de tre följande åren hade Sumner hög-
sta ledningen af den högt ansedda juridiska
tidskrift vi nyss omtalat. Någon tid der-
efter öppnade han i Worcester i Massachu-
setts en egen advokatsbyrå; han var då re-
dan vid tjugotre års ålder ansedd för en
lörd jurist och hade förvärfvat en ganska
vidsträckt och inbringande praktik. Han ut-
nämndes till *reporter* vid Förenta staternas
circuit court och utgaf 3 band af Story's
utslag, hvilka ännu äro kända under namn
af »Sumners Reports» och mycket rådfrågade
af praktiska jurister. Från flere håll gjor-
des honom lysande anbud att ingå som bo-

Sumner Bibliotek

lagsman i de förnämsta amerikanska advokatsfirmorna, men han ville icke binda sig, då han för egen del hade allt hvad han kunde önska. Under tre års tid vikarierade han för Story uti professionen för juridik vid Harvard College, och man erbjöd honom en ordinarié lärostol vid samma universitet, hvilken han vägrade att mottaga. Han utarbetade under denna tid ett stort arbete öfver sjörätten, som var börjad af Dunlap men vid dennes död lemnades ofullbordadt. Vid tjugosju års ålder hade han fullbordat detta stora verk och begaf sig på resor till Europa.

På alla väluppfostrade nordamerikaner utöfvar den gamla världen en stark dragningskraft: det är här de söka denna det förflutnas poesi som saknas i deras unga sträf-samma fädernesland. Washington Irving har i det första kapitlet af sina *Sketches* gifvit en vältalig skildring af hvad hvarje ädelt och förfinadt amerikanskt sinne känner vid anblicken af det gamla moderlandet. Man kan lätt föreställa sig hvad ett sådant besök måste blifva för Sumner, med hans grundliga klassiska bildning och hans förtroliga bekantskap med Storbritanniens parlamentariska häfder. Han uppehöll sig länge i England och knöt der många förbindelser för lifvet. Han infann sig ofta i parlamentet, och domarena i Westminster bemötte honom såsom en jemlike. Derefter begaf han sig till Tyskland, der han uppsökte den tidens främsta juridiska personligheter, Savigny, Thibaut, Mittermayer, historikern Ranke, geografen Ritter och furst Metternich. Slutligen kom han till Paris, der han tillbragte vintern 1839. Under den tid han vistades der utbröt en tvist mellan England och Förenta Staterna angående gränsen mot Canada. General Cass, som då var nordamerikansk minister i Paris, bad Sumner utarbete en uppsats om frågan; denna korta tänkskrift offentliggjordes i *Galignani's Messenger*, och domaren Story förklarade att Sumner deri hade uttömt hela tvistefrågan, hvilken sedermera underkastades konungens af Belgien skiljedom.

Sedan Sumner återkommit till Amerika, återtog han icke mer sina advokatsgöromål utan egnade sig under någon tid åt litterära sysselsättningar och utgaf en prejudikatsamling efter Vesey i tjugo delar med talrika noter och anmärkningar. Vid denna tid afjed Story, som gerna hade önskat Sumner

till sin efterträdare som professor, men Sumner ville ej binda sig vid universitetet utan längtade efter de politiska striderna. Han hade länge sökt en värdig motståndare att bekämpa och fann honom i negerlafveriet. Denna fiende syntes den tiden öfvervin-nelig, ty han hade icke allenast på sin sida sydstaterna, regeringen i Washington, senaten och högsta domstolen, utan egde bundsförvandter i alla de fria staterna, och kanske ingenstädes trognare än i det rika och högt bildade Boston, hvars luft Sumner andats från sin barndom, och i hvars förnämsta kretsar han var högt uppburen. Abolitionisterna voro hatade och förtjente det kanske till någon del genom den häftiga agitation de bedrefvo och det tygellösa språk de begagnade. Sumner tvekade länge; han kunde icke ställa sig i samma led med dessa fanatiska predikanter, hvilkas förmaningar endast bemöttes med hånlöje och förakt. Men i den mon stormen uppväxte, tilltog äfven hans stridslust, och när han såg att fara var å färde, styrde han djerft sin farkost ur den fredliga hamnen.

Men Sumner förde genast ett annat språk än filantroperna och uppbyggelsestalarne och stälde sig uteslutande på den stränga politikens grund. På denna tid gaf ännu konstitutionen åt slafegarne vissa rättigheter, hvilka abolitionisterna sökte kullkasta; de talade ett helt annat språk än kongressen och senaten. Sumner hedrade deras sträf-vande men förblef en politisk man, äfven när han började röra sig i en annan riktning än de som den tiden angäfvö tonen.

I slutet af 1845 presiderade Charles Francis Adams, som sedan under Lincoln blef nordamerikansk minister i London, för ett politiskt möte rörande införlifvande i unionen af Texas, en fråga som då sysselsatte de politiska partierna. Propositionerna voro framställda af Palfrey, en utmärkt historisk författare och infödd i Virginien, hvilken vid uppnådd myndighetsålder hade frigifvit sina slafvar och öfverflyttat till Nya England. Sumner föredrog resolutionerna eller besluten och understödde dem med stor vältalighet. Han protesterade mot Texas' upp-tagande i unionen såsom en slafstat och angrep deras planer hvilka icke åtnöjde sig med de gränser som fordome blifvit uppgjorda för slafveriet utan ville utsträcka det till nya områden, inkräkta hela världsdelen och sålunda tillvälla sig öfvermakten i kongressen. Han

protesterade »i Guds, Kristi och mensklighetens namn och uppmanade sin födelsestad Massachusetts att ställa sig i spetsen för befrielseförbundet. Whigarne, hans gamla vänner, sågo med ledsnad den nya ställning han intog, då han slöt sig till det parti som kallade sig *free-soilers*, derföre att de ville hålla de hittills slaffria staterna rena från slafveriets besmittelse, men tänkesättet hade börjat vända sig, och 1851 sändes han till Washington såsom senator för Massachusetts.

Det första tal som Sumner höll inför denna församling rörde de flyktiga slafvarne, *the fugitive slaves' bill*; slafegarne fordrade att polismyndigheterna i hela förbundet skulle ställa sig till deras förfogande för att hjälpa dem att återfå deras förrymde »egendom», utan allt afseende på ålder och kön. Det var under intrycket af denna lags antagande som »Onkel Tom» skrefs och blef ett uttryck för den allmänna sinnesstämningen. All Sumners' vältalighet var den gången förspild: i Washington var plantageegarepartiet öfvermäktigt, och de af nordens män som försökte göra motstånd voro förbisedde, nästan föraktade.

Men Sumner uppgaf icke fältet: under den långa strid som följde förfäktade han oförfärad den satsen, att friheten var regeln, slafveriet undantaget, en provinsiel icke en politisk institution. Mot den så kallade Missouri-kompromissen som innehöll att slafveriet icke skulle få utsträckas öfver 36 grader nordlig bredd, hade Douglas i båda kongresshusen genomdrifvit en bill, som äfven erhöi presidentens godkännande, enligt hvilken territorierna Nebraska och Kansas skulle upptagas såsom stater, med rätt att införa slafveriet i sina särskilda konstitutioner. I dessa från indianstammarna köpta områden sammanstötte snart invandrarne från nordens och vestern med Missourimännen, hvilka i beväpnade hoppar infunno sig för att leda valen efter sin vilja. Ett verkligt inbördes krig uppkom, och regeringen stälde förbundstroppar till flibustierernas förfogande, hvilka i Kansas utöfvade en fullständig skräckregering. Det tal Sumner då höll lät han sedan trycka under titel »Brottet mot Kansas». Han hade riktat några tadlande uttryck mot Södra Carolina. Sedan sammankomsten var slutad och salen var nästan tom, satt Sumner ännu kvar och skref bref vid sin pulpet, då en senator från denna stat vid namn Brooks smög sig bakom honom och slog honom med en

tjock käpp flere gånger i hufvudet, så att han föll afsvimmad på golfvet. Två deputerade från Södra Carolina voro i Brooks' följe för att hindra någon att komma Sumner till hjälp. Detta anfall uppfylde hela nordens med harm och förtrytelse, under det att södern firade Brooks' för hans bragd. Medan hans offer ännu sväfvade mellan lif och död, voterade man åt honom en tacksägelseadress, gaf honom såsom hedersskänk en guldkäpp och bevisade honom andra lika löjliga artigheter; sjelf nedlade han sitt mandat men återvaldes genast af sina komitenter. Denna ovation kunde dock icke afvända samvetsqualen; han föll i ett djupt grubbel, som efter hvad man säger förkortade hans lif.

Man fruktade en tid för Sumner's förstånd, och absolut hvila blef nödvändig för att återställa hans skakade nervsystem, ehuru han var en jette till storlek och kroppsstyrka. Han begaf sig till Paris och underkastade sig der de smärtsammaste operationer; så anbragtes moxa utefter hela ryggraden, utan att han någonsin ville taga kloroform. En författare i *Revue des deux mondes*, mr A. Laugel, som under denna tid gjort hans bekantskap, har gifvit en högst smickrande skildring af hans personlighet. När Sumner blef litet återställd, begaf han sig för andra gången till England, hvars aristokrati visade honom den varmaste sympati. I Frankrike kände han sig föga dragen till de makttagande för dagen, men så mycket mer till de gamla litterära storheterna Guizot, Montalembert, de Tocqueville och hertigen af Broglie. Den napoleoniska hufvudstadens nya glans hade för honom ingen lockelse, och han förutsade också att den skulle hafva föga varaktighet.

Läkarne hade anbefalt honom flere års hvila, men då hans mandat gick till ända blef han återvald och intog på nytt sin plats i kongressens senat, der han med oförminskad kraft uppträdde mot det stigande öfvermodet hos slafpartiet. Tiden var kommen då plantageegarnes och demokraternes mått var fullt: med Lincoln's val till president kommo republikanerne till väldet. Man må dock icke föreställa sig att detta parti då hade några vidt gående fordringar; deras program gick ut på att genom konstitutionella och lagliga medel utehålla slafveriet från de nya territorierna, men de som så länge varit allrådande i Washington rustade sig till motstånd. På nytt hviskades om

en kompromiss, och Crittenden väckte derom i senaten förslag, till hvilka Lincoln och hans statssekreterare Seward länte ett villigt öra; de voro benägna för alla hederliga eftergifter, hvarigenom ett borgerligt krig kunde undvikas, ty unionens upplösning syntes dem den största af alla olyckor. Sumner, som af valen sett att bladet vänt sig och visste att alla eftergifter skulle blifva fruktlösa samt att förräderiet öppet uppreste hufvudet, i det att krigsministern låtit i hemlighet tömma arsenalerna, trädde nu i spetsen för det republikanska partiet i senaten, och satte sig med fasthet emot det nya kompromissförslaget. Senatorerne från sydstaterna lemnade den ena efter den andra sina platser, och Sumner fann sig snart vara den mäktigaste representanten, den verkställande maktens höggra hand och själen i den strid som var börjad mot slafveriet. Han valdes till ordförande i senatens utskott för utrikes angelägenheterna, den högsta värdighet som senaten kan förläna. Han kom på detta sätt i nära beröring och ständigt samarbete med mr Seward, och fick rikt tillfälle att draga nytta af de vänskapsförbindelser som han knutit inom den diplomatiska världen. Från denna stund kan man säga att Sumner's historia sammanfaller med Förenta staternas.

Vid början af det inbördes kriget inträffade en händelse som lätt kunde hafva förorsakat ett utländskt krig, i det att de båda kommissarierna som upprorsregeringen skickade till Europa blefvo fasttagna på en engelsk ångbåt af en officer vid Förenta staternas flotta. England yrkade på deras utlemnande och dolde icke att ett afslag skulle blifva betraktadt såsom krigsorsak. Detta var den så kallade Trent-affären, så benämnd efter fartyget på hvilket kommissarierna voro om bord. Man erinrar sig att den slutade med de senares frigifvande. Lincoln, Seward och Sumner voro de handlande personerna på amerikanska regeringens sida. Sumner försvarade i senaten regeringens förfarande, som under loppet af underhandlingarna hade vägrat att framlägga den diplomatiska korrespondensen. De engelska kronjuristerna, till hvilka drottningens regering hänskjutit saken, förklarade den icke i sig själf olaglig, men de ogillade den amerikanska marinofficerens själfrådighet, som upphäft sig till domare i stället för att bringa sin pris inför en amiralitetsdomstol. Det var således snarare mot en oriktig internationel *coutume* än mot en

kränkning af folkrätten som England protesterade. Sumner fruktade derför icke att säga den uppretade amerikanska patriotismen i ansigtet, att kommissariernas utlemnande var en verklig seger för Förenta staterna och civilisationen. I sitt utförliga tal, som ähördes af hela *corps diplomatique* utom lord Lyons, dolde Sumner icke den smärta man i Amerika kände öfver den sinnesstämning som allt ifrån krigets början hade uttalat sig i England mot Amerika: Gladstone hade ju offentligt lyckönskat presidenten Jefferson Davy att hafva skapat en flotta, en armé och ett folk. Också skonade han icke England och målade i starka färger det våld den britiska nationen i forna tider tillfogat handelsfrihet.

Vi hafva redan antydtt att den republikanska regeringen från början icke tänkt på något annat än att bevara det dåvarande förhållandet. »Unionen såsom den var, konstitutionen såsom den är», sådant var till en början Lincoln's program. Litet kunde denna fredliga och välvilliga man sätta sig in i sin nya ställning, och med största motvilja grep han till svärdet, medan å andra sidan Seward, ännu när hela Södern stod i vapen, smickrade sig med att hela insurrektionen skulle vara undertryckt på mindre än tre månader; båda ansågo kriget blott såsom en elak dröm och sågo ingen ting hellre än att när det en gång var slut få börja på samma sätt som förut. Sumner och abolitionisterna deremot ville icke att så mycket blod skulle vara spildt förgäfvos och drefvo på presidenten att förklara negrerna fria. Sumner förnyade detta råd, så ofta han efter hvarje nytt nederlag såg Lincoln modfäld och dignande under bördan af sitt oerhörda ansvar, ty han visste nog att ett sådant löfte skulle göra unionen samma tjänst som stora arméer. Sträng jurist i hela sin tankegång, förklarade han att presidenten väl icke som sådan hade rätt att skänka slafvarne friheten, men såsom högsta hufvudet öfver arméerna hade han både rätt och pligt att tillgripa det enda vapen med hvilket revolten kunde kufvas. Andtligen den 22 september 1862 beslöt sig Lincoln för att utställa den bekanta proklamation hvarigenom han skänkte frihet åt alla slafvar i de upproriska staterna; på samma gång man gaf vapen åt alla negrer som flyktat från sina herrar.

Sumner försvarade i ett tal inför Boston's befolkning presidentens proklamation. »Man

har någon gång påstått», yttrade han, »att afsigten med detta krig är att återställa konstitutionen sådan den är och unionen sådan den var. Det är ett misstag, om man med det förra af dessa uttryck förstår rättigheten att bibehålla och förfölja slafvar, eller med det senare vill återföra de dagar då omröstningens frihet kränktes i Kansas, öfverläggningens frihet kränktes i senaten, och man spände kedjor kring domstolen i Boston för att kvarhålla en flyktig slaf. Detta krig har väl blifvit företaget för att kufva ett uppror, men nu träffar det sig så att detta uppror icke kan kufvas utan att slafveriet utplånas på samma gång.» Derpå vände han sig till Europa och utropade: »Skall man ännu säga på andra sidan om Atlantiska hafvet, att slafveriet icke har något att göra med detta krig, att alla de ädla idéerna finnas på rebellernas sida, att separationen är oundviklig, och att våra dagar skola blifva vitnen till denna republiks styckning? Vi kunna lugna de europeiska statsmännen; Washington's svärd skall ännu en gång föra våra arméer till seger, och vår fana skall hädanefter med sina veck endast betäcka friheten.»

Det är sällan idéernas män som utföra revolutionerna: de äro säningsmän, som utkasta tankefrön och förbereda växtligheten, men till skördens inbergande fordras gröfre händer och andra verktyg än de vilja handtera. Man må icke tro att de officiella platserna i demokratiska länder äro mindre omgifna än i gamla världens monarkier af lycksoökare och ögontjenare, fintliga och skickliga att begagna sig af hvarje svaghet hos människorna, liksom af hvarje vändning i händelserna, till nytta för sig sjelfva. Den franska skriftställaren som vi ofvanföre citerat, och som sjelf besökte Amerika under loppet af kriget, skildrar efter egen bekantskap Lincoln och Seward såsom hvar på sitt vis hederliga och välnemande män, men alldeles icke så smickrande och beundrande som vi vant oss att se dem framställda. Presidenten och hans statssekreterare voro omgifna af allt möjligt pack; Sumner rörde sig i högre rymder och andades en renare luft i sällskap med män sådane som Emerson, Oliver Wendelholmes, Agassiz, James Lowell och flere andra. Här hade han sina verkliga vänner och själsförvänder; i det offentliga lifvet hade han understödjare och anhängare men många bittra personliga motståndare. Seward's

oroliga sinne mödade sig med att upptänka främmande allierade: han drömde allt jemt om Frankrikes understöd, och han, republikanen, hade ingen ting emot att stå i skuld hos en Bonaparte, om det gälde att förödmjuka Frankrikes gamla rival England. Sumner deremot, en principernas och teoriernas man, bevarade hela sin tillgifvenhet för de gamla liberaler i Frankrike och afskydde kejsardömet.

Vi måste här för några ögonblick afvika från vårt ämne, för att tala ett par ord om general Grant, hvars bekantskap mr Laugel hade fått göra i följd af ett introduktionsbref från Sumner. Grant skildras som en tyst och kall människa; han hade låtit gifva fransmannen ett tält i sitt högkvarter, men de träffades aldrig annat än vid middags-timmen, och under den korta tarfliga måltiden talades knappast ett ord i generalens närvaro. En dag hade en generalstabsofficer i anledning af en tilltänkt manöver kommit att säga att vattnet i en flod vid ebbtiden var 16 fot; 18 fot, rättade generalen entonigt, och alla tego. Först när mr Laugel hade på öfligt sätt tillkännagifvit dagen för sin afresa, tog honom generalen, i stället för att efter middagen genast med sina officerare återvända till sitt tält, med sig på en liten promenad. De få ord han här yttrade äro karakteristiska. »Ni förde ett bref till mig från Sumner», sade han; »jag sysselsätter mig icke med politik, men man skriver i tidningarna att jag tillhör det demokratiska partiet. Ni kan säga Sumner att jag framför allt är unionens och regeringens tjänare, samt att jag för hans vänner och framför allt för honom hyser odelad aktning. Han gör sin tjänst i senaten, jag gör min här så godt jag kan, och snart hoppas jag att vi skola vara i Richmond.» Det demokratiska partiet fäste den tiden stora förhoppningar vid Grant och tänkte redan då på att en dag sätta honom i Lincoln's ställe. Utan tvifvel var också denna kalla, outtröttliga och oböjliga man, med de utomordentligt enkla vanor han hade medfört från sitt hem i Vestern, mer egnad än Lincoln att föra statskeppet genom den tidens brottsjöar; sjelfva segren kunde icke ur Lincoln's af naturen välvilliga hjerta utplåna minnet af så mycket blod och elände, och man kan tänka sig att döden, till och med ur en mördares hand, var honom välkommen på den höjd dit lyckan och framgången hade

upplyft honom. Så snart döden hade träffat Lincoln, efterskickades Sumner, som var närvarande under hela den långa döds kampen och må hända förebrådde sig att någon gång hafva tviflat på den man som var utvald att blifva unionens martyr.

Sumner gjorde sig i senaten till en exekutor af Lincoln's testamente; han blef så att säga chef för det republikanska partiet, och hans inflytande var vid denna tid större än Johnson's, som från vicepresidentvärdigheten uppgsteg till högsta makten. Hans ansträngningar koncentrerades efter krigets slut på två saker, reorganisationen af sydstaterna och underhandlingarna med England. Sydstaterna voro militäriskt besatta, och deras särskilda författningar naturligtvis upphälda; förbunds författningen reviderades enligt de regler som i sjelfva konstitutionen finnas angifna, och slafveriet var för alltid upphäfdt. Frågan var nu att återföra de besegrade staterna från belägenheten af eröfrade provinser till förbundsstater i ätnjutande af alla konstitutionella rättigheter, i första rummet den att kunna representeras i senaten och kongressen, samt i besittning af särskilda konstitutioner, diskuterade och antagna af folkförsamlingarna i hvarje stat. Södern beqvämde sig att åt negrerna inrymma medborgerliga rättigheter men ville undanhålla dem rösträtt; Sumner arbetade af alla sina krafter på att i lagstiftningen utplåna alla företräden för kast och färg. Det var ingen lätt sak att genomföra detta arbete, och Norden kunde endast återgifva södern dess rättigheter i den mån södern sjelf afstod från sina gamla privilegier.

Regeringen hade en annan uppgift, som icke var mindre svår: Förenta staternas handel hade under kriget blifvit ruinerad af fribrytare, som hade utlupit ur engelska hamnar: Washington-kabinetts reklamationer läto icke vänta på sig, och Sumner höll öfver detta ämne ett tal, som åstadkom en ofantlig rörelse i England. Han påstod att England allt ifrån fiendtligheternas början hade kränkt folkkrätten och var skyldigt att ersätta icke blott de förluster som blifvit direkt tillfogade unionens fartyg genom kaparne, utan äfven de indirekta förluster som voro en följd deraf att England allt för hastigt erkände de upproriska staterna såsom en krigsförande makt och derigenom uppmuntrade upproret. Det var naturligtvis en svår sak att uppskatta dessa förluster, och Sumner begick

det felet att försöka sätta dem i siffror, ehuru han sjelf erkände att beloppet var likgiltigt och principen hufvudsaken. Det är klart, att om också de redare hvilkas fartyg sänktes på öppen sjö fingo ersättning för fartygens värde, så höllos icke alla de skadelöse hvilka af fruktan för kaparne tvungos att sälja sina skepp till vrakpris och afbryta alla sina kommersiella företag. Ett första fördrag var redan uppgjort och underskrifvet, icke blott af lord Clarendon utan äfven af den amerikanske underhandlaren; Sumner förmådde senaten att förkasta det, på den grund att det icke blott uppgifvit de indirekta skadeersättningarna utan bestämt äfven de direkta på ett mindre tillfredsställande sätt, samt icke innehöll ett spår af något beklagande eller moralisk upprättelse.

År 1869 kom Grant genom republikanerne till makten och valde till sin stassekreterare Hamilton Fish. Sumner och Fish voro då ännu fullkomligt goda vänner, och presidenten skickade Motley, den bekanta historieskrifvaren och en personlig vän till Sumner, såsom ambassadör till London. Sumner hade också sin del uti att Bancroft Davys utsågs till biträdande statssekreterare för utrikes ärendena, och var ej heller främmande för de instruktioner som uppsattes åt Motley rörande Alabama-affären. Sumner's ställning såsom ordförande i senatens utskott för de utrikes angelägenheterna var grannlaga, och det är icke omöjligt att han missbrukade den. General Grant behöfde icke anse sig såsom vald af det republikanska partiet: han kunde med rätta gälla såsom hela folkets och lyckans utkorade; han hade derföre anspråk på att göra sin åsigt hörd när han beslöt sig för att uttala den, hvilket icke skedde ofta. Det dröjde icke länge innan liksom en osynlig hand lade sig emellan honom och Sumner: med den tystlåtna Grant kunde han icke resonnera såsom med den tålige och böjliga Lincoln, och han befann sig snart i öppen opposition mot regeringen.

Denna spänning hade sin grund i en underhandling rörande St. Domingo. Presidenten var mycket angelägen om att med unionen införlifva någon af Antillerna och trodde sig hafva funnit ett godt tillfälle med St. Domingo. Sumner hade hela sitt lif igenom kämpat emot annexationsläran. Sydstatsmännen ville bemäktiga sig Antillerna, såsom de bemäktigat sig Kansas, för att utvidga området för slafveriet. Nordstaternas represen-

tanter hade oupphörligt tillrättaviserat denna maktlystnad samt det våld och svek hvartill den tog sin tillflykt. Sedan slafveriet var utrotadt kunde man med en friare blick taga denna andra fråga under skärskådande. England, Spanien, Frankrike och Danmark hade större eller mindre besittningar i Vestindien, och några af dem hade blifvit verkliga arsenaler för unionens fiender. Icke underligt således att presidenten Grant lånte ett villigt öra åt de invånare på Domingo som begärde hans hjälp och erbjödo honom plats för en präktig örlogshamn vid Samanabugten. Sumner angrep med stor häftighet denna plan och visade hvilka faror den innebar: var en gång Domingo införlifvadt, följde Haiti med af sig sjelft, och man råkade på detta sätt på en afväg, som stod i strid med förbundets traditioner. Sumner nöjde sig icke med detta allmänna resonnement utan angrep de dominikanska underhandlarnes uppförande och bevelkelsegrunder, samt anklagade presidenten, hvilken med amerikanska krigsskepp understödde och gjorde sig till medbrottsling med en menniska som ville sälja sitt land.

Den framgång Sumner med sitt tal för ett ögonblick vann i senaten kostade honom dyrt, och han fann snart att de som röstat med honom icke längre ville stå vid hans sida, samt att lederna bakom honom betydligt glesnat. Grant tog hans uppträdande såsom en personlig förolämpning och återkallade Motley från London, hvilken åtgärd åter af Sumner betraktades såsom en personlig fiendlighet. Efter hand kände han sig fullkomligt isolerad, och slutligen beröfvades han genom republikanernas röster sin plats såsom president i utrikesutskottet. Hans sinne förbittrades mer och mer, hans ord blefvo allt giftigare, och han förebrådde sina vänner att de affallit från republikanismen för att omfatta »grantismen»; republikens framtid såg han i de mörkaste färger. För att bli qvitt hans opposition, när den började bli besvärlig, hade man erbjudit honom ambassadrplatsen i London, men han vägrade att mottaga den. Hans största sorg var icke människornas otacksamhet utan bristen på något stort mål att strida för. Vål hade han ännu som förr sitt ord för de förtryckte och yrkade för sydstaterna återgifvandet af de rättigheter som de förlorat, men såren läktes efter hand, och orättvisorna utplånades: han hade dömt sig sjelf till ett censurskall som var otacksamt därför att han hade så litet att tadla.

Underhandlingarna med England hade blifvit å nyo upptagna och ledde slutligen till Washingtonfördraget, för hvars innehåll vi i en föregående årgång (1872 s. 321) lemnat en utförlig redogörelse. Sumner hade såsom vi redan sett förmått senaten att förkasta lord Clarendon's förslag till fördrag, men han förmådde icke att genomdrifva de indirekta ersättningsanspråkens upptagande i det nya fördraget. Deremot hade England gjort andra medgifvanden, och dess regering uttryckte nu verkligen sin ledsnad öfver Alabama's missdåd. Det allmänna tänkesättet skilde sig mer och mer från den lilla tropp af republikaner som ännu följde Sumner's ledning, samt förklarade sig belåtet med Washingtonfördraget och skiljedomen i Genève. Lika så vann Grant's uppförande mot sydstaterna allmänt bifall. Under krigets lopp hade de flesta af dessa stater blifvit fullständigt desorganiserade: äfventyrare från nordan, de s. k. *carpetbaggers*, kastade sig öfver de besegrade provinserna, drogo de svarte till valurnorna och gjorde genom sina intriger all ordning omöjlig. Grant hade af kongressen utverkat sig medel att hämma detta ofog; han erbjöd de nyvalda legislaturerna hjälp af förbundets troppar och kunde nu mera införa förbundsdomstolarne draga saker som förut behandlades af lagskipningen i de särskilda staterna. Demokraterna skreko på tyranni, men plantagegarne sjelfva föredrogo den verkställande maktens skydd framför de små på slump tillkomna styrelserna, hvilka endast voro mer förtryckande i den mån de kände sig svaga. Centralregeringen hade blifvit en skiljedomare mellan partierna, och Grant, ehuru sjelf en nordstatsman, kunde åter nästan uppträda som general i de forna upprorsstaterna. Man hade af denna presidentens beslutsamma hållning gjort ett vapen mot honom, då hans första presidentsperiod led mot slutet, och Sumner arbetade af alla krafter mot hans återval. Detta uppträdande satte republikanerna i Massachusetts i harnesk mot honom, och han, som så eftertryckligt ifrat mot slafveriet, blef nu nästan en favorit hos demokrater och plantageegare: han hade förr fört de svartes talan, men nu talade han för de besegrade. I presidentskampanjen deltog han icke utan reste under förevändning af sin svaga helsa öfver till Europa.

Den med de missnöjda republikanerna koaliserade demokratiens enda utsigt att tränga Grant från makten var att förena sig om

någon man med stadgadt anseende, som kunde ingifva hela landet förtroende. Det fans blott en enda sådan man som med något hopp om framgång kunde ställas mot Grant, nemligen Adams, hvars far och farfader varit presidenter, som länge innehaft en aktad plats i kongressen, beklädt värdigheten af unionens ambassadör i London och slutligen deltagit uti arbitrationen i Genève, utan att något enda felsteg under hela denna tid kunde läggas honom till last. Den demokratiska konventionen föredrog dock Horace Greeley, den bekanta utgifvaren af *Newyork Tribune*, hvars besynnerliga åsigt i ekonomiska frågor, och särskildt rörande pappersmyntet, hade mot honom uppretat hela den finansiella världen. Han var för öfrigt en svag, fäfång och osjelfständig man, och han föll inom kort bokstafligen ett offer för sin äregirighet; hans resor, tal och ansträngningar af alla slag hade uttömt hans lifskraft, och redan långt före hans död var Grant's återval alldeles gifvet.

Sumners kraft var nu mera bruten och hans opposition tillintetgjord. Han uppehöll sig länge i Europa, och hvad han der såg, Frankrike tillintetgjordt, Tyskland segrande, England och Ryssland täflande sins emellan och med de andra makterna i gamla världen om den nordamerikanska regeringens vänskap, bidrog att stämna honom försonligare mot de makttagande i hans eget land. Han återvände till sin plats, fullt besluten att finna sig i de förändrade förhållandena. Han återtog utan buller sitt rum i senaten och fann der sina gamla vänner, såsom om han aldrig varit skild från dem, icke så att han vidare tänkte på att dela makten med dem, men sären voro läkta och förbittringen bortblåst. Legislaturen i Massachusetts hade två år förut beslutit ett formligt misstroendevotum mot sin senator, därför att han yttrat sig mot förslaget att på förbundsarméns fanor inskrifva namnen på de mot sydstaterna vunna bataljerna. Detta tadelsvotum återtog nu genom ett lika högtidligt beslut, och Sumner hade den glädjen att före sitt slut se sig försonad med sin födelsestat och dess innebyggare, som han alltid hade älskat högre än något annat område af unionen.

Han dog två dagar derefter af ett bröstlidande, som flere år hemsökt honom. Detta oväntade slut framkallade öfver allt i statsförbundet högljudda uttryck af tacksamhet och beundran: det suveräna folket, lika nyckfullt

och lättsinnigt som många furstar, hade nästan förgätit Sumner, och hans namn tycktes redan tillhöra det förfutna, men då han väl var borta från den skådeplats hvilken han så länge fyllt med sitt rykte, kändes saknaden på en gång så mycket djupare. Man frågade sig, om ett så långt och outtröttligt arbete och en i grunden så fläckfri personlighet vunnit det erkännande de hade att fordra af en stor nation. Fyra millioner svarte begråtoden man hvilken de betraktade såsom sin befriare, och Charleston's klockor ringde sorgringning för den som af Carolinastaterna så länge betraktades med odelad afsky. Söderns skönaste blommor skickades till Washington för att smycka Sumner's kista, på samma plats som han en gång intagit i senaten, och som fordom badades af hans blod. Hans sista resa från Washington till Boston var ett långt triumftåg; öfver allt på vägen fordrade städerna såsom en ära att under några timmar få behålla hans lik, och befolkningen trängde sig omkring hans kvarlevor, för att gifva sin hyllning åt stoffet af en stor statens tjänare.

»Med Sumner försvann», säger den ofvan citerade franska författaren, »en af representanterne för denna starka race af statsmän som upplyft det nordamerikanska statsförbundet till den höjd hvarpå det för närvarande befinner sig, och som voro demokratiens ledare snarare än dess tjänare. Genomträngde af vördnad för sina fäders verk, hafva de förbättrat det genom att utplåna alla spår af en institution som hotade att blifva dess undergång. Sumner ärade folket och föraktade populariteten, han var talare, icke tribun, vältalare för stora ändamål, men aldrig för det tomma nöjet att framkalla bifallsyttringar. Såsom reformator var han kall och klartänkt och stod vida närmare Grotius, Montesquieu och Blackstone än Rousseau och socialisterna. Då han begärde politisk frihet för de svarte, var det deras rätt till familjelif och egendom som han i första rummet yrkade. Han hade ingen instinktlik afsky för aristokratierna och de gamla furstefamiljerna; det var endast tyranniet han hatade, men han visste att tyranniet kan antaga de mest olika former. Hans mest framstående karaktersdrag var en uppriktig, instinktlik och odelad aktning för intelligensen; hans käraste vänner voro skaldar, historieskrifvare och tänkare. Han förskönade oupphörligt sin själ genom läsningen af alla tiders och folks stora skriftställare.

Samlingen af hans tal, hvilken snart kommer att utgifvas, lærer fylla mer än tio band; man skall der mitt ibland de torraste ämnen finna de varmaste poetiska utflygter. Hans föredrag var vanligen tungt, strängt resonerande och fullt af fakta, men stundom höjde han sig till en verklig vältalighet. Bland ett folk på en gång sniket och slösaktigt, upplåst öfver sin makt och sin rikedom, stod Sumner kvar såsom en minnesvärd från gamla tider, enkel till sina seder, oegennyttig och grannlaga, förfinad i sin smak; lefvande

på stranden af en flod, hvars böljor grumlas af simpel maktlystnad och simpel girighet, höll han sina ögon stadigt fästa på något stort och ädelt. Man kan säga om honom att han förstod att på en gång — något som icke alltid är lätt — tjena sitt land och menskligheten, att han hela sitt lif igenom försvarade Förenta staterna och en undertryckt race, och att han lyckades sammansmälta två intressen, hvilka voro honom kärare än allt annat i världen, negeremancipationens och unionens.»

Litteratur.

Bidrag till Hallands Historia af P. von Möller. I. Norra Hallands furstar och höfdingar intill år 1645. Hallands kloster. Bilagor. Hänvisningar och tillägg. Lund, Berlingska boktryckeriet 1874. Pris 3: 25.
Bidrag till kändedomen om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia, utgifna på föranstaltande af länet's hushållningssällskap. Första häftet. Stockholm P. A. Norstedt & söner 1874. Pris 2 kr.

De båda skrifter vi här uppräknat äro, ehuru olika till plan och uppställning, hvardera ett viktigt och kärkommet bidrag till kändedomen om de landsträckor som utgöra vår vestra kust; de hafva kommit just i lagom tid för att inför den snart sammanträdande arkeologiska kongressen bära nytt vittnesbörd om det sätt hvarpå vi här i landet värda våra gamla minnen.

De tjänster hr von Möller gjort den svenska fornkunskapen äro hvarken fåtaliga eller ringa; det torde nu mera icke vara många forskare i landet som ega en mera omfattande bekantskap med permbrefven, och huru han använder de genealogiska, kamerala och ekonomiska upplysningar som i dessa urkunder innehållas, derpå har han i sitt af oss för tre år sedan anmälda arbete »Halländska Herregårdar» lemnat ett anmärkningsvärdt exempel, i det att han icke blott ur de gamla gårdsarkiven framdragit förut okända biografiska och statistiska data, utan också sammanställt dem till målände och omfattande tidstafvor.

Samma förfaringssätt har äfven denna gång blifvit iakttaget; den långa räckan af några och fyratio furstar, grefvar och höfdingar öfver Norra Halland, tillhörande dessa tiders främsta ätter, och innefattande personligheter sådana som Jarl Hakon Ifvarsson, Knut Posse, Abraham Brodersson, Axelsönerna, Henrik

Krummedig, Charles de Mornay, Ulfständer, Gyllenstjerner och andra af dessa tiders märkligaste män, under ett tidskifte då förläningsväsendet på det besynnerligaste sätt invecklade de tre nordiska rikenas inbördes ställning, erbjuder rika anledningar till historisk öfverblick, men ännu rikare till pittoresk lokalskildring. Vi se alla dessa stormän med deras anförvandter och husfolk intaga politiska positioner, göra ekonomiska förrättningar i ganska stor stil, låna pengar och pantsätta gårdar, slåss, kifvas och processa: vi kunna emellanåt iakttaga deras icke alltid hyggliga hemseder. Ehuru af ålder en svensk provins, blef Halland redan i början af nionde århundradet lösryckt från moderlandet, då efter Ragnar Lodbroks död hans son Sigurd Ormöga enligt Sturleson erhöi i arf herradömet öfver detta landskap jemte Viken (Bohuslän), Skåne och Seland. Under de följande åtta seklen var Halland ett danskt landskap, ehuru det under större delen af 13:de och 14:de århundradena dels var ett sjelfständigt furstendöme, dels var återförenadt med Sverige. Författaren kallar Halland för »Danaväldets yttersta förborg mot Norge och Sverige», och han menar att det alltid haft sina egna jarlar eller höfdingar, ehuru sagorna icke förr än under 11:te seklet omnämna några af dem, och det icke är bekant hvar-est de haft sitt säte. Det äldsta kända fästet är Skönevadsborg, belägen på en holme i Skönevadssjön i Vessige socken, af hvilken ännu finnas skönjbara ruiner. Derpå följer i ordning Hunehals- och derefter Varbergs slott, hvilket för första gången omnämnes den 8 mars 1308, då grefve Jakob till norska konungen Hakon afstod sitt grefskap

Norra Halland, men anteckningar i kommentarkivet på Varbergs slott omtala att erkebiskop Eskild, hvars embetstid infaller mellan åren 1138 och 1178, der uppfört en bostadslänga med mycket tjocka murar, uti hvilken varit en stor sal med en stor spis, som varit munkestuga, och en kammare som varit hans studerkammare när han vistades på orten. Byggnaden kallas ännu Eskilds sal. Biskop Eskild var en varm vän af cistercienserorden och slutade sin lefnad i klostret Clairvaux. Staden Varbergs äldsta minnen börja med en munkestuga; derefter kom en borg, och i skyddet af den senare reste liksom på försök ett eller annat köpstadsamhälle. Varum eller Gamla köpstaden fans på egorna af ett hemman, som ännu i dag bevarar namnet Gamla Köpstad och omtalas i Valdemars jordebok 1231; när den blifvit förstörd är icke känt, men det kan hafva skett under den danska konungen Menveds sjötåg mot norra Halland 1304, och kort derpå omtalas anläggningar af Gamle-By eller staden Varberg, som åter förstördes 1565, under det nordiska sjuåriga kriget, sedan det redan förut i afseende på handel och välmåga lemnat platsen åt det vid Getakärr belägna Ny-Varberg. Öfriga städer i Norra Halland voro Gåsekil, Aranäs samt Gammal- och Ny-Falkenberg.

Den första höfding som omtalas är Finn Arnesson, omkring medlet af 11:te århundradet, härstammande från en af Norges förnämsta s. k. Landermansslægter. Finn var en djerf och modig man, som sade sanningen åt hvem det vara måtte. Genom sitt gifte befryndad med den norska konungafamiljen, lemnade han sina egna döttrar till äkta, den ena åt Orkney-jarlen Torfinn, den andra åt skotska konungen Malkolm Keanmor, den tredje åt Orm Jarl i Norge. Hans efterträdare var Hakon Ivarsson, enligt sagans ord den vänaste och frikostigaste man, hvilken redan som mycket ung farit vida i härnad och vunnit stort rykte. Under striderna mellan norska konungen Harald Härdråde och danska konungen Sven Estridsson var den halländska höfdingens vänskap eftersökt; förbittrad öfver ett sviket löfte från den förres sida hade Hakon efter sin närmaste företrädares exempel begifvit sig till Danmark till konung Sven, af hvilken han blef väl emottagen och erhöll stora förläningar, men då Harald om våren 1062 utrustade en flotta för att möta Sven Estridsson, hvilken han utmanat till strid vid Göta elf, och längre

ned vid kusten möttes af ett öfverlägset antal danska fartyg, beslöt Harald åter försona sig med normannen och öfvergick till honom med sina tio skepp, samt återvände med Harald till Norge, der han undfick stora förläningar. Vänskapen blef emellertid icke långvarig och då Hakon, efter att för andra gången hafva blifvit sviken i löftet om jarlvärdigheten, beredde sig att för alltid öfvergifva Norge, öfverfölls hans gård af Harald, men Hakon lyckades fly med sitt husfolk och begaf sig denna gång öfver svenska gränsen till konung Stenkil. Ännu en gång begaf han sig dock till konung Sven, bistod honom mot en upprorisk frände, och blef till tack derföre af danska konungen utnämnd till jarl öfver Halland. Derifrån inföll Hakon i det norska grannlandet Viken och härjade det. Under sådana omständigheter hade det lyckats honom att ställa sig väl med Stenkil, som förlänte honom med Vermland, hvarifrån han inföll i Romerige och utkräde skatt och landstull, liksom om han ännu hade varit Oplandens jarl under norska konungens öfverhöghet. Inbyggarne voro honom tillgifne och förklarade konungens utskickade att de, så länge Hakon lefde, icke ville erlægga sin skatt till någon annan. Men då Harald efter lång fiendskap beslöt att försona sig med Sven Estridsson, blef Stenkil orolig, vände sig till Sven med bön om bistånd, och hänvisades af honom till Hakon, hvilken han gjorde till jarl öfver Vestergötland, och i hvilken han, sedan han sjelf af mycket drickande blifvit tung och däst, vann en tapper och skicklig härförare mot den krigslystna Harald. Sålunda kunde en feodalfurste i gränsprovinserna ömsom taga län af hvardera bland de tre rikenas konungar, allt efter som hans intressen för tillfället fogade att han slöt sig till den ena eller den andra.

Under de två närmast följande århundradena äro underrättelserna om Varbergs höfdingar ofullständiga. I början innehades provinsen som danskt kronolän af Waldemar II:s naturliga son greve Nikolaus I; i början af 1300-talet nämnes bland den tidens stormän greve Jakob af Halland, för tillfället landsförvist från Danmark såsom Erik Glippings mördare, men genom svenska och norska konungarnes beskydd tryggad mot Erik Menveds blodshämnd. Snart derefter närmade dock striderna mellan Birger och hans bröder Sveriges och Danmarks konungar till hvarandra, och som under tiden Södra Halland

genom innehafvarens död återfallit till danska kronan, blef konung Erik Menved närmaste granne till sin faders baneman. Jakob sökte då skydd hos konung Håkan i Norge, till hvilken han afstod Halland såsom vederlag för en penningförsträckning. Under tiden hade Erik Glippings banemän, hvilka erhållit lejd för att inställa sig till rätta, blifvit förvunne och lagligen dömd till döden; konung Håkan ansåg sig då för en tid böra undandraga den fredlöse sitt skydd, och grefve Jakob hade inga andra utvägar att föda sig med än sjöröfveri. Ater fann han emellertid tillfälle att förvärfva Håkans bevägenhet, blef af honom vänligt mottagen och insatt till befälhafvare på Bohus nybygda fästning, och försökte derifrån, ehuru förgäfvets, återtaga Varberg. Han dog på Bohus 1369.

Efter mordet på Magnus Ladulås söner i juni 1318 träder en ny personlighet på scenen, Knut Porse, gunstling hos hertig Eriks enka, den unga och sköna hertiginnan Ingeborg, hvars späda son Magnus efter den norska konung Håkans fränfalle blef utnämnd till konung både i Sverige och Norge. Knut Porse var vid denna tid höfvidsman på Varbergs slott och hade i egenskap af svenskt riksråd beseglat flere der utfärdade regeringshandlingar, och om han äfven icke längre var ledamot af riksrådet, så utöfvade han såsom hertiginnans förtrogne ett stort inflytande på de förenade rikenas angelägenheter, och den norska historieskrifvaren Munch kunde väl säga att båda rikenas styrelse denna tid utgick från Varberg. Gunstlingens våldsamma lynne och egennyttiga handlingar satte honom dock snart i öppen strid med ländernas riksråd, och det var endast genom Danmarks inflytande, hvars konung han vetat göra sig förbunden, som han uppsteg till den storhet i kraft af hvilken han kallade sig »Vi Knut med Guds nåde, hertig uti Halland och Samsö» och kort tid derefter lyckliggjordes med hertiginnan Ingeborgs hand. I Danmark, der han hade stora förlänningar, uppträdde han ömsevis såsom konungens bundsförvändt och vedersakare, och både i Norge och Sverige var han inflytelserik genom sin gemåls stora besittningar. Kort före sin död erhöi han för sig och sina arfvingar ständigt besittning af hertigdömet Estland jemte Reval, Wesenburg och Narva, men han hann icke tillträda detta nya välde. Hans enka, som nu förde titel af hertiginna till Sverige, Halland och Samsö, flyttade efter mannens död till Dan-

mark, der hon utmärkte sig för sin storartade frikostighet mot kyrkor och kloster. Efter hertig Knuts död återgick Norra Halland till konung Magnus och ansågs från denna tid tillhöra Sverige samt i andligt hänseende lyda under Skara biskopsstift. Varberg fick nu också för första gången en svensk slottsherre uti Gösta Nilsson Bjelke. År 1389 mottogs länet af Abraham Brodersson, en man mindre lycklig såsom krigare än såsom affärsman. Författaren har varit i tillfälle att rätta ett misstag, som från äldre historieskrifvare äfven öfvergätt i Geijers verk, nemligen att ett innerligare förhållande skulle hafva egt rum mellan Abraham Brodersson och drottning Margareta. Vänskapen synes, att dömma af alla de urkunder om hvilka hr von Möller tagit kännedom, hufvudsakligen hafva varit af ekonomisk beskaffenhet. Redan såsom en ganska ung man var han i besittning af en betydande förmögenhet, hvilken han sannolikt hade förvärfvat genom sjöröfveri. Det dröjde icke länge inman han kom i tillfälle att låna drottningen ett par hundra mark silfver, hvarför han fick halfva Kungsbacka slott i pant, och hela lifvet igenom bistod han henne troget i penningssaker, antingen genom direkt försträckning eller såsom hennes »förlofvare», d. v. s. löftesman, då hon, särdeles i början af sin regering, för att inlösa kronans förpantade slott var i stort behof af ett sådant understöd. Åtskilliga af dessa lån efterskänkte han sin höga gäldenär, endast mot förbehåll af vissa själamessor efter sin död, hvilket förmodligen gifvit anledning till Geijers missuppfattning af förhållandet mellan henne och riddaren, då han säger att »Margareta sökte afvända hans straff, stiftade gemensamma själamessor till sitt och hans minne, och ej länge öfverlefd honom». Det senare är sant, ty hon dog tre år efter hans död af pesten, efter att kort före sin död hafva berest sina vidsträckta riken samt deltagit i herredagar och räfsteting; det var således icke af kärlek, hvilket vid båda parternas ganska höga ålder onekligen skulle hafva varit något eget. Icke heller synes det af de bifogade bilagorna hafva varit riktigt bevändt med de gemensamma själamessorna, då det i dessa urkunder uttryckligen säges, att hr Abraham anhållit och drottningen lofvat, »att Vi, för det som han Oss qvitt lät (efterskänkte) i gode mäns närvaro det som Vi honom skyldige vore, skulle stifta och fullkomna en evig

messa och årtid på hans vägnar i Roeskildes och Lunds domkyrkor». Af de hundratalens permbref och registeranteckningar för tiden från 1370 till 1410 som finnas i de nordiska arkiven och beröra Abraham Brodersson utgöres allra största delen af köpe- eller pantbref; han var beständigt på resor, än i allmänna, än i enskilda angelägenheter, och nästan hvarje besök på något af de honom förlänta slotten betecknas af köpeafhandlingar eller utgifna lån mot pant i jordfastighet. Han var en sträng och hård man i sina vilkor, och ansågs icke lånetagaren fullt vederhöftig, måste hans släktingar eller vänner pantsätta jemväl sina fastigheter; fans deremot anledning att betvifla köpets bestånd, måste säljaren förpligta sig till skadeersättning i händelse af dess återgång. Arftagare kunde hos honom diskontera sin blifvande egendom, på vilkor som voro allt annat än kristliga, och liksom vissa af vår tids ockrare kunde han nödgå dem som skulle hafva penningar af honom att i stället för reda mynt mottaga handelsvaror, hvilkas pris han naturligtvis bestämde efter sitt godtycke. I egenskap af domare tillät han sig hårda utpressningar, och hvarken våld eller svek bjöd honom emot, när han hade tillfälle att föröka sina jordbesittningar. Under 15 års tid köpte han utom 36 namngifna byar och gårdar jordagods för omkring 3,000 mark, och man kan göra sig en föreställning om vidden af dessa besittningar, när man erfar att i Vestergötland såldes hela gårdar för 2½ mark silfver, samt i Skåne åtminstone för 10. Hans klingande qvarlätenskap var oerhörd, 1,525 mark silfver, motsvarande i myntvärde nära 55,000 rdr, men i köpeförmåga nära tio gånger mer, så att hela värdet af hans silfverskatt efter vårt mynt icke torde ha mycket understigit en half million. Midt under denna storhet, och medan riddaren för konungens räkning förde befälet öfver en stor, mot de tyska hertigdömena riktad krigsmakt, blef han fängslad och afrättad, en dödsdom hvilken senare historieskrifvare tolkat såsom en af konungen begången våldsgerning, föranledd af konung Eriks afund öfver hans makt och den ynnest drottningen visade honom. Nyligen upptäckta handlingar hafva emellertid visat att orsaken var ett verkligt brott, och dertill ett af den allvarsammaste beskaffenhet: han hade nemligen våldfört en bondflicka, och då han, som nyss var omgift, vägrade att efter hennes påstående taga hen-

ne till äkta, dömdes han af konungen till döden. Samtida historieskrifvare fälde de sköningslösaste omdömen om hans våldsamhet och hans sedeslöshet, och en gammal latinsk skriftställare säger att det fans intet stånd, ålder eller kön som gick fritt för hans våldsbagder. Alla hans förläningar och jordebessittningar tillfölo kronan, och ehuru drottning Margareta till hans arfvingar betalte sina enskilda skulder, gjorde hon intet för att sätta dem i besittning af hans fastigheter. Först efter drottningens död återgaf konung Erik arfvingarne af gunst och nåd de gods »som herr Abraham Brodersson egde den tid han lefde och han rätteligen fångat hade»; i det bevis arfvingarne afgävo å de dem genom kunglig nåd tillerkända besittningarna förklara de uttryckligen, att han var rätteligen efter landslag aflifvad för sina ogerningar.

Ett kvinligt motstycke till Abraham Brodersson är fru Birgitta Olofsdotter, gift med riksrådet Ehrengisle Nilsson (Natt och Dag i Längden), som egde Hammarstads gods i Södermanland. Denna manhaftiga fru hade med de danska befälhafvarne fört en förrädisk brevexling, hvaraf en del hade fallit i Carl Knutssons händer, och hennes man, som den tiden var landshöfding i Örebro, måste utlofva att inom fjorton dagar inställa henne i Stockholm för att ställas till rätta. Hon blef också af en friboren tolfmannanämnd dömd till bålet, och hennes brefdragare till stegel och hjul. Den senare fick undergå sitt straff, men fru Birgitta, en systerdotter till konung Carls första hustru, slapp med en inspärning i Kalmare nunnekloster, från hvilket hon efter någon tid utsläptes. För att försona sin skuld hade hon med sin beskedliga man öfverenskommit att den efterlevande maken skulle till bädas själalagift skänka till domkyrkan och klostret allt sitt köpegods samt företaga en pilgrimsfärd till Rom, den heliga grafven och San Jago di Compostella. Om fru Birgitta, som öfverlefde mannen, någonsin företog denna pilgrimsfärd, är icke bekant, men det hade väl kunnat behövas för att utplåna någon liten del af de oräkneliga förfalskningar hvilka hon i följd af sin ohejdade girighet hade låtit komma sig till last af morgongäfvobref, köpebref och andra skriftliga afhandlingar. Under en tid då skriftliga urkunder icke underskrefvos, utan endast försågos med utställarens och vitnenas sigill, var det icke svårt för frun

på Hammarstad, hvilken utan tvifvel var både läs- och skrifkunnig, att med eftergjorda sigill tillvägbringa hvilka handlingar hon behagade. Hon hade i sina gårdsskrifvare skickliga biträden, af hvilka en intygade att han skrivit några morgongåfvobref med mannens vidhängande insegel, och en annan förklarade på sin sotsång att hon graverat många mäns sigill och kastat en handfull af dem i ån vid Hammarstad. Hon var flere gånger sakförd för sådana förfalsknin- gar, men hon gick så vida segrande ur striden, att hon fick under sin lifstid besitta Hammarstad, hvilket hon emellertid sålde och begaf sig ur riket. Hon dog i Kallundborgs slott på Seland, hvilket hon af danska kronan tillbytt sig mot en annan förläning, omkring 1495, vid en ganska hög ålder.

Åt den Thottska familjen, bland hvars medlemmar ganska många spelte en stor rol i dessa tiders historia, har författaren, såsom man kunde vänta, egnat en ganska dryg del af sitt utrymme. Vi måste till vår ledsnad förbigå de många för tider och seder betecknande drag som i denna afdelning meddelas; blott vid en enda sådan omständighet skola vi några ögonblick dröja, emedan den visar att kejsar Napoleon III hade i Danmark fyra- hundraåriga föredömen för sitt vädjande till folket. Hr Ivar Axelsson (Thott), pantinne- hafvare af Gotland och Hishults län i Hal- land, förläningstagare af Gärs och Villands län med staden Vä i Skåne samt Sölvesborgs slott och län, samt egare till Lillö fasta borg vid Helgeåns utlopp, var en ifrig svensk- vän och bidrog i väsentlig mon att skydda Sveriges hufvudstad mot konung Kristians planer. Konungen skickade mot Lillö en ordentlig belägringsarmé, som blef slagen af hr Ivar, och ett stilleståndsfördrag afslöts, hvarigenom belägringen upphäfdes, och hr Ivar å konungens vägnar tillförsäkrades att komma i åtnjutande af Sölvesborg, som fallit i konungens hand, intill dess att han mot lejd och gisslan mött inför riksrådet, som skulle dömma i tvisten mellan konungen och Axels- sönerne. Löftet uppfyldes icke, men konun- gen erhöll för sitt löftesbrott af sitt folk en fullständig decharge. Han hade om våren 1468 låtit delgifva Selds, Fyens och Jut- lands landsting ett s. k. undseelsebref af hr Ivar, hvare denne klagar att konungen låtit ur »landeskisten» till ridderskapets förfång borttaga bref och akter, våldfört kyrkans pri- vilegier samt kränkt Ivar och hans anförvand-

ter i deras enskilda rätt. Konungen infor- drade öfver alla dessa klagopunkter adelns, presterskapets, borgarenas och böndernas öffentliga yttrande. Formen för denna landstings- dom mellan konungen och undersåten är så egen att vi här anföra den. »Till hvilka spörsmål, artiklar och ärenden att gifva svar på», heter det efter reciten, »vi gingo ut af tinget; prelater, riddare och riddersmän på en sida, köpstadsmän på en sida och menige allmoge på en sida, och rådgjorde hvar för sig samt kommo åter på tinget. Klerkeriet och ridderskapet för sig, borgarena för sig och allmogen för sig vitnade, sade och till- stodo: att konung Kristian alltid efter sin yttersta makt hållit alla vid skäl och rätt och sin konungliga ed, såsom en ädel furste och konung bör att göra.» Alla herr Ivars klagopunkter förklarades jemväl ogrundade och sanningslösa.

Ivar Axelssons sista uppträdande såsom svenskt riksråd egde rum vid herredagen i Stockholm 1484, då han jemte några andra missnöjda rådsherrar anstiftade den miss- lyckade planen att förmå Sten Sture till att nedlägga riksföreståndareskapet, som skulle öfverlemnas åt herr Ivars måg Arvid Trolle. Då denna plan kantrade drog han sig för alltid till baka till sin vikingaborg på Gotland, hvarifrån han med bibehållande af sina för- läningar i Sverige och på Öland brandskattade de sjöfarande på Östersjön eller betingade sig ett högt pris för sin undfallenhet. Franska och engelska sjöröfvare började hemsöka de nordiska farvattnen, och när Frankrikes och Englands regeringar ingen ting ville företaga till ofogets afhjelpande, tog konung Hans i Danmark ordentligen i sin sold en beryktad sjöröfvare, som förjagade alla de öfrige. Men ändå lät Ivar Axelsson icke afskräcka sig, och han riktade sina fiendligheter till och med mot fartyg som tillhörde borgare i Stock- holm och Kalmar. Han blef då kallad att möta inför det svenska rådet men uteblef, och Sten Sture sökte anknyta underhandlingar, fastän förgäfvdes. Omsider var riksståthålla- rens tålmod uttömdt: han gick öfver till Öland och inneslöt Borgholm, der Ivar Axels- son just då befann sig; men denne undkom på natten och kvarlemnade sin hustru till slottets försvar. Under tiden öppnade han under- handlingar med kung Hans, som sände sin officiella sjöröfvare till Gotlands försvar. Ivar måste efter kort tid utrymma denna ö, lik- som hans husfru öfverlemnade Borgholm, och

båda drogo sig till baka till sin gård Lillö, der Ivar dog kort derefter, den 1 oktober 1485. Han var den siste af de nio Axels-sönerna, och med honom var också, anmärker författaren, feodalismens strid mot konungamakten för alltid slutad i Norden.

Äfven vi skola med denna märkliga personlighet avsluta listan på Varbergshöfdingarne, ehuru här möta oss åtskilliga bekantskaper från de »halländska herregårdarne», som det skulle göra oss ett nöje att upplifva, såsom Henrik Krummedig och hans manhaftiga enka fru Anna Rud, den bedrägliga och äfventyrliga Marcus Meyer, som imponerade på själfva den kalla och misstrogne Henrik VIII af England, och åtskilliga flere. Åt den olycklige Charles de Mornay's sorgliga historia har författaren med rätta egnat ett större utrymme och meddelat åtskilliga bilagor af stort intresse, som visa huru åtskilliga höga personer icke drogo i betänkanande begagna sig af hans ridderliga sinnelag. Hans hustru Anna Trolle, dotter af Ture Trolle till Bergvara, öfverlefde honom länge; 1610, då hon upprättade sitt testamente, skänkte hon till Vexjö skola 1,100 Joachimsthaler, och lika mycket till »Calmare schollestuga», hvaraf räntan nu utdelas såsom stipendium åt en studerande vid Upsala universitet, men som donationerna genom kursförhållanden blifvit betydligt förminskade, skänkte grefve Charles de Mornay, som för ett tiotal af år sedan var fransk minister i Stockholm, en summa för att uppbringa denna stipendiifond till en mera passande storlek.

Om seder och lefnadssätt meddelas många nya och värdefulla upplysningar, som förklara en del af hvad som kan vara dunkelt i de gamla berättelserna. Så erfara vi hvad det betyder, när förnåma fruar fingo befallning att »draga» gemaken i kungliga slott vid de höga personernas väntade ankomst. Ett bruk hos den halländska allmogen att vid högtidliga tillfällen behänga väggarna i sina ryggåstugor med väfda tapeter, eller så kallade »dratten», är en anspråklösare afkomling af denna furstliga lyx, då rummens väggar bekläddes med »silkesperlagen og flanske kläder.» Som de kungliga klädkamrarna ännu voro ganska klenförsedda, fingo adelsmännens fruar själfva släppa till tyget och erhöilo till vederlag nöjet att få vara med på kalasen. Läns herrarne erhöilo många uppdrag af mycket underordnad beskaffenhet, såsom att uppköpa enbär för det köpenhamnska hofvet,

sända ostar till köksmästaren, låta slagta de kungliga ollonsvinen och bestyra om deras inpackning med »all småmaten» för den kungliga taffelns räkning. En konung ansåg sig icke för god att för kröningshögtidigheterna låna från städerna tennfat och tenntallrikar, saltkar, ljusstakar, borddukar, o. s. v., samt af adeln deras kockar. Frivilliga gåfvor af födoämnen fordrades och lemnades, såsom då Henrik Gyllenstierna på Fredrik III:s begäran skänkte honom 200 tunnor korn och 2 skepp fläsk, den gången dock för landets försvar. Konsumtionen var frisk på den tiden, äfven så »konsumtionskrediten»; så kunde borgmästaren och köpmannen i Visby Herman Keller på en gång qvittera 2,400 mark silfver såsom likvid för de varor som, under sex år sedan sista likviden uppgjordes, åtgått för Olof Axelssons hushåll. Utom de priskuranter, eller listor öfver den tidens varuvärden, som författaren i det sista häftet af Hallands formminnesförenings tidskrift meddelat finnas här några nya uppgifter af intresse, t. ex. att 23 pergamentsskinn till skrifbehof kostade lika med 11 skålp. smör, 1 tunna ärter = 192 skålp., 1 skålp. socker = 56 skålp. smör. Socker tillverkades redan i 12:te århundradet på Malta (Melite); namnet, liksom formen på topparne, återfinnes i det moderna melissockret. Ake Axelssons hustru Märeta köpte för sitt vinterbehof såsom borgfru på Varberg 2 sådana toppar om till samman 8 skålp. vigt.

En särskild afdelning är egnad åt klosterväsendet i Halland. Det var cisterciensernas orden, stiftad af den helige Bernhard af Clairvaux, som var mest populär i Halland, och det tvetydiga helgonets namn har fått en sådan klang bland allmogen, att enligt ett utdrag af husförhörboken i Åhs pastorat, der det förnämsta klostret af denna regel var beläget, heter ännu i dag hvar tolft person Bernhard, Bernhardina, Berntson eller Berntsdotter. Redan 1532 var det emellertid slut med munkväsendet i Halland, ty då bevalde Kristian III Halmstads borgare att af de öfvergifna klostren välja det lämpligaste till hospital. Det är lätt att förstå, att ett arbete såsom detta måste innehålla en mängd häntydningar på tidens religiösa sinne såsom det yttrar sig; frikostigheten mot kyrkor och kloster. Det förenämnda paret hr Ake Axelsson och fru Märeta stiftade under sin lifstid karmeliterklostret i Varberg, men detta var icke nog för deras fromma nit; de läto

äfvén direkt af påfven genom en svensk prest, som vistades i Rom, köpa aflat för sin sockenkyrka och presten Erik, föreståndare för den heliga Birgittas hospitium i Rom, qvitterar i bref till herre och fru fem rhenska gulden, som han hade mottagit med brefföraren Erik Helgason, och remitterar till baka »et Afflatz Breff med V Cardinala incigle til idhre Sokna Kirkio: *hafdhe Gyllene warit flere, tha hafdhe Aflatit wordith mere*», en mycket sund och praktisk reflexion.

Vi erfara äfvén åtskilligt om civila och militära bruk, »skafftaring» vid mottagande af morgongåfva, i det vitnena å brudens vägnar omfattade skaffet af ett spjut, som domaren medförde, om segerhugget mot de fyra väderstrecken, som var vanligt vid tronbestigningar och krigsrustningar, samt om fredshugget, hvarmed sakköraren, efter dertill erhållen tillåtelse af landsdomaren, betecknade att den dömde var fridlös; han drog nemligen sitt svärd och högg dermed i tingsstocken eller skranket som omgaf tingsplatsen, och inom hvilket tingsfred rådde. Vi motse med stort intresse fortsättningen af hr P. von Möllers arbete; det är i vårt fädernesland något sällsynt att forskaren och mecenaten förenas i samma person.

Det minnesrika Bohuslän har ingen fornminnesförening, men länets hushållningssällskap har på förslag af sin ordförande, landshöfdingen greve A. Ehrensvärd, beslutit att tills vidare använda 2,000 rdr om året för bidrag till kännedomen om provinsens fornminnen och historia samt anförtrott uppdraget åt fackmän. Planen är mycket omfattande och inbegriper icke blott alla fasta och lösa fornminnen, byggnader, jordfynd och materiella ting, utan också folksåger och traditioner, folkvisor, allmogespråket och de viktigaste urkunder som tjena till att belysa landets historia. Dr Oscar Montelius är häftets egentliga utgifvare, och han har sjelf lemnat en med utmärkta och talrika träsnitt illustrerad beskrifning om bohuslänska fornsaker från hednatiden, så väl grafhögar och stenistor, stensättningar och hållristningar, som lösa jordfynd, flintverktyg, bronsaker, guld- och silverprydnader m. m., med angifvande af fyndorterna och de samlingar der sakerna nu förvaras. Det kunde naturligtvis icke undvikas att mycket af hvad som här förekommer är förut publiceradt, dels af Holmberg, Brusevitz, Dybeck m. fl., dels af författaren sjelf i Antiquarisk Tidskrift och andra

arbeten, men betydelsen af denna samling är den att man här på ett ställe finner samladt allt som rör provinsen, och vi kunna betrakta detta häfte såsom en början till en önskvärd kartläggning af våra samtliga minnesmärken från forntiden.

Bland de nya vyer som författaren här framställer anteckna vi i förbigående att han vederlägger Holmbergs antagande om de bohusländska stendösarnes härstamning från en senare tid än jernåldern, all den stund uti dem icke förekomma några spår af obrända ben utan endast bitar af lerkärl och brända ben. Dr Montelius anmärker deremot, att sjelfva grafkammarne i dessa grifter nu mera alltid äro tomma, och då dylika fornlemningar i andra delar af Skandinavien visat sig häröra från stenåldern, synes man kunna med skäl antaga att äfvén Bohusläns stendösar forskrifva sig från samma tid, ehuru liken för hvilka grafvarne bygdes blifvit under ett senare skifte af hednatiden störda i sin ro, för att lemna rum åt dessa tiders askurnor. Det är ej blott i Sverige som det förekommer att en senare befolkning använde föregående generationers grafvar för sina egna döde; hela österlandet är fullt af sådana inkräkningar, och de senare gräfningarna i de mesopotamiska städernas ruiner gifva oss derpå talrika exempel.

På samma gång som en strängare kritik öfverändakastat de slägtleder och konungalängder som 1600-talets svenska lärde gjorde sig en patriotisk berömmelse att föra till baka långt före vår tideräkning, har den antiqvariska forskningen gifvit en långt högre ålder åt nordens äldsta kultur, ehuru försigtigtvis utan namn och årtal. Bronsåldern, den andra af de stora hufvudperioder i hvilka all forntidshistoria sönderfaller, anses af våra moderna arkeologer närmast motsvara årtusendet före Kristi födelse, och det har inom Bohuslän träffats några särdeles vackra fynd från denna tid, såsom bronsyxor, spännbucklor, hals- och armingar, amplar eller hängkärl, samt framför allt de talrika hål- och skafftelterna. Jern och silfver voro då ännu alldeles okända här i landet, men konsten att gjuta brons var inhemsk, och hr Montelius anser att flertalet af de i Norden funna fornsakerna från bronsåldern måste hafva varit tillverkade här, ehuru troligen hvarken bronzen eller guldets fans inom landet utan måste införas från andra länder.

Att de namnkunniga bohuslänska hållrist-

ningarna tillhöra denna tid, har hr Hildebrand d. ä. först bevisat. Samtliga nu kända sådana afbildningar äro förut utgifna, men ofullkomligt, så att en ny och trognare afteckning är särdeles mycket att önska. De få, här meddelade träsnitten lemna en god föreställning om originalen, men skalan är naturligtvis allt för liten att kunna gifva en fullt tillfredsställade bild af dessa vårt fäder-neslands äldsta försök till skrift. Ty så måste de anses: det är nordiska hieroglyfer, med hvilka våra föfäder i brist af bokstafskunskap bemödade sig att bevara minnet af historiska händelser, seder och kulturtillstånd. De hafva gifvit oss mer än halfva idéer om inrättningen af sina fartyg, vapen, vagnar, boskap och åkerbruksredskap, ty Skandinavien inbyggare voro redan då ett åkerbrukande folk.

Inledningsvis har dr Hans Hildebrand lemnat en hastig och rask teckning af Bohusläns historia före föreningen med Sverige, ända ifrån den tid då ett bestämdt historiskt medvetande börjar genombryta de första ovissa hogkomsternas töcken. Han anmärker dervid, att det gamla isländska namnet Alfheimr, hvilket borde på svenska heta Alfhem eller Elfhem, efter som vi med ordet elfvar återgifva isländskans mytiska beteckning af naturandarne, ingen ting har att göra med Göta elf, ehuru detta vattendrag naturligtvis spelte en stor rol i den tidens samfärdsel, utan väl måste betyda Alfernes eller Elfvarnes land, liksom Vestergötland betydde de vestra Götarnes. Alfhem var emellertid något mycket mer än Bohuslän, och skall hafva gått ända upp till Glommen. Äfven Viken var fordom en gemensam benämning för hela det norska läglandet i sydost, ehuru det slutligen bibehölls allenast för det yttersta området. I den fullt historiska tiden heter landet mellan Svinesund och Götaelfs utlopp Ranrike, af ordet *Ran*, haf, samma begrepp som personifierades såsom hafsgudinnan. Dr Hildebrand yttrar sig något hypotetiskt om denna härledning af namnet Ranrike; oss förekommer den så tillförlitlig som man någonsin kan önska.

Det tyckes nästan, säger hr H., som om fornsakerna antydde en närmare sammanhörighet i forntiden mellan bohusländingar och Svenskar än mellan de senare och halländingarne, hvarför det också redan i äldsta tider från svensk sida gjordes anspråk på landet mellan elfmyningen och Svinesund. Den saken har sin naturliga förklaring så

väl i folklynnenas skiljaktigheter som i de götiska landsdelarnes stora behof att komma ned till de ypperliga hamnarne på den bohuslänska kusten. Att icke under medeltiden uppkommo några städer vid dessa hamnar, har utan tvifvel, såsom författaren anmärker, sin grund i tidens handelspolitik, som med onaturliga privilegier sökte gynna de redan erkända handelsorterna på de öfrigas bekostnad. Vår egen tids lyckligare grundsatser hålla just nu som bäst på att i förening med de nya jernvägsanläggningarna reparera denna gamla orättvisa på ett i sanning lysande sätt.

Ett nytt bidrag till den ståtliga och mångfrejdade Tanumsstenens korta runinskrift är lemnadt af hr Viktor Rydberg, som bevisar att den gamla satsen, »så många hufvud, så många meningar», icke längre håller streck, då ett enda hufvud, den runkunnige G. Stephens, redan varit nog att åstadkomma tre alldeles skiljaktiga läsningar. Första gången läste han: »Træwing var en sjökonung i sin lefnad», andra gången »Var alltid Træwings högpelare!», tredje gången: »Den (stenen) kallades Thræwinges.» Hr Rydberg har också tre tolkningsförslag, men de gå åtminstone ut på enahanda mening, nemligen att stenen var uppsatt såsom ett vänskapstecken mellan två onämnda kontrahenter. »Varaktig vänskap lofvad mellan oss», eller något sådant. Hvad skall den olärde nu tro? Lyckligtvis kunna dessa runor ännu betyda snart sagt hvad som helst, utan att någons lugn deraf behöfver störas. Tillägga vi härtill att dr H. Hildebrand lemnat en kort beskrifning på den vackra silfverkalken i Dragsmarks klosterkyrka, hr S. Wieselgren ett juridiskt och historiskt inlägg i den bekanta striden om eganderätten till Gullbergs äng, hr Montelius en teckning af Konghälls gamla sigfill och ett gammalt bref från en öfverste Klinckowström till Riksrådet Tessin om bevarandet af Bohusläns fornlemningar, så hafva vi som vi tro fullständigt angifvit innehållet af detta prydliga och läsvärda häfte.

Innehåll:

	Sid.
Charles Sumner	465.
Litteratur:	
Bidrag till Hallands historia, af P. von Möl-	
ler, m. m.	473.

Stockholm,

tryckt hos A. L. Normans Boktryckeri-Aktiebolag, 1874.